

źródła monastyczne

50

źródła monastyczne

50

Redaktor serii: Ks. Marek Starowieyski

starożytność

33

Zachodnie reguły monastyczne

2

ZACHODNIE

REGUŁY

MONASTYCZNE

Przekład:

KRZYSZTOF BIELAWSKI, O. ANDRZEJ BOBER SJ (†),
S. MAŁGORZATA BORKOWSKA OSB, IRENA GANO (†),
STANISŁAW KALINKOWSKI, PRZEMYSŁAW NEHRING,
KS. KAZIMIERZ OBRYCKI, BEATA SPIERALSKA,
KS. MAREK STAROWIEYSKI, ANNA STRZELECKA,
KS. PAWEŁ WYGRALAK

Wstępy:

KS. JÓZEF NAUMOWICZ, PRZEMYSŁAW NEHRING,
KS. ARKADIUSZ NOCOŃ, KS. MAREK STAROWIEYSKI

Opracowanie:

TOMASZ DEKERT, MICHAŁ T. GRONOWSKI OSB,
SZYMON HIŻYCKI OSB

Pod redakcją:

KS. MARKA STAROWIEYSKIEGO

TYNIEC

WYDAWNICTWO BENEDYKTYNÓW

Recenzenci:

STANISŁAW LONGOSZ
HENRYK PIETRAS SJ

Redakcja tomu:

TOMASZ DEKERT
MICHAŁ TOMASZ GRONOWSKI OSB
SZYMON HIŻYCKI OSB

Korekta:

ALDONA IBEK

Skład i łamanie:

JAN NIEĆ

Projekt okładki i stron tytułowych:

ANDRZEJ CIEPŁUCHA

Publikacja dofinansowana przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego

Imprimi potest: Opactwo Benedyktynów
L.dz. 162/2011, Tyniec, dnia 27.09.2011
† BERNARD SAWICKI OSB, opat tyniecki

Wydanie 2: Kraków 2013

ISBN 978-83-7354-466-6

ISSN 1230-6711

© Copyright for Polish edition by TYNIEC Wydawnictwo Benedyktynów
ul. Benedyktyńska 37
30-398 Kraków
tel. +48 (12) 688-52-90
tel./fax: +48 (12) 688-52-95
e-mail: wydawnictwo@tyniec.com.pl
zamowienia@tyniec.com.pl
www.tyniec.com.pl

SPIS TREŚCI

Od wydawcy.....	11
Wykaz skrótów	13

1. ZAGADNIENIA WSTĘPNE

Wprowadzenie (<i>Jerzy Strzelczyk</i>)	25
Wstęp (<i>ks. Marek Starowieyski</i>).....	29

2. WIADOMOŚCI OGÓLNE

Reguła (<i>Odo Casel OSB</i>)	59
Zestawienia chronologiczne i wzajemnych relacji poszczególnych reguł	79
Zestawienie geograficzne reguł – ze względu na miejsce ich powstania	91
Zbiory reguł	96
Bibliografia ogólna.....	103

3. „TEKSTY-MATKI”:

ŚW. PACHOMIUSZ, ŚW. BAZYLI, JAN KASJAN

Św. Pachomiusz, jego <i>Reguły</i> i monastycyzm pachomiański (<i>ks. Marek Starowieyski</i>)	119
Św. Bazyli Wielki, jego pisma monastyczne i monastycyzm bazylikański (<i>ks. Józef Naumowicz</i>)	149
Jan Kasjan i jego dzieła ascetyczno-monastyczne (<i>ks. Arkadiusz Nocoń</i>)	183

4. PRAWODAWSTWO ŚW. AUGUSTYNA

(wstęp: *Przemysław Nehring*,
przekład: *ks. Marek Starowieyski i Przemysław Nehring*)

Wstęp.....	227
Teksty <i>Reguły</i> św. Augustyna <i>Porządek klasztoru (Ordo monasterii)</i>	259
<i>Reguła (Preeceptum)</i>	263
Dodatek. <i>Obiurgatio (List 211,1–4)</i>	279

5. REGUŁY GALIJSKIE

(wstępy: ks. Marek Starowieyski

przekład: Krzysztof Bielawski, o. Andrzej Bober SJ,

s. Małgorzata Borkowska OSB, Beata Spieralska)

Wstęp	287
<i>Reguły Ojców</i> . Wstęp	295
Reguła świętych Ojców Serapiona, Makarego, Pafnucego i Makarego Drugiego (<i>Reguła Czterech Ojców</i>)	305
Zaczyna się <i>Reguła świętych Ojców Serapiona, Makarego, Pafnucego i Makarego Drugiego</i>	309
<i>Druga Reguła Ojców</i> . Wstęp	323
Zaczynają się <i>Statuta Ojców</i>	327
<i>Reguła Makarego</i> . Wstęp	333
Rozpoczyna się <i>Reguła Makarego</i>	337
Dodatek. Porkariusz – <i>Napomnienia ascetyczne (Monita)</i> . Wstęp	345
<i>Napomnienia ascetyczne (Monita)</i>	349
<i>Reguła Wschodnia</i> . Wstęp	355
Zaczyna się <i>Reguła Wschodnia</i>	359
<i>Trzecia Reguła Ojców</i> . Wstęp	377
<i>Trzecia Reguła Ojców</i>	381
Prawodawstwo św. Cezarego z Arles. Wstęp	387
Zaczyna się <i>Reguła dla świętych dziewic</i>	405
Dodatek 1. <i>List papieża Hormizdasa</i>	445
Dodatek 2. Zestaw hymnów	449
<i>Reguła dla mnichów</i>	451
<i>Reguła dla mnichów św. Aureliana</i> . Wstęp	461
<i>Reguła mnichów</i>	467
<i>Reguła dla dziewic św. Aureliana</i>	493
Dodatek. Zestawienie reguł	513
<i>Reguła św. Ferreola (Regula Ferrioli)</i> . Wstęp	515
Zaczynają się rozdziały (<i>capitula</i>) <i>Reguły św. Ferriolusa</i>	523
Zaczyna się <i>Reguła klasztoru ferriolańskiego</i>	523
<i>Reguła Tarnateńska</i> . Wstęp	565
[Zaczyna się <i>Reguła klasztoru Tarnateńskiego</i>]	569
<i>Reguła św. Donata</i> . Wstęp	595
<i>Reguła dla dziewic św. Donata</i>	599

6. REGUŁY IROSZKOCKIE

(wstępy: ks. Marek Starowieyski, przekład: Stanisław Kalinkowski)

Wstęp.....	669
<i>Reguły św. Kolumbana. Wstęp.....</i>	673
Św. Kolumbana <i>Reguła mnichów</i>	697
Św. Kolumbana <i>Reguła klasztorna</i>	715
<i>Reguła klasztorna</i>	719

7. REGUŁY KRĘGU ITALII

(wstępy: ks. Marek Starowieyski,
przekład: ks. Marek Starowieyski, ks. Kazimierz Obrycki)

Wstęp. Monastycyzm w Rzymie i Italii w wiekach IV–VI.....	741
<i>Reguła Pawła i Stefana. Wstęp.....</i>	753
Rozpoczyna się Spis rozdziałów (<i>capitula</i>) Pawła i Stefana	765
Rozpoczynają się Rozdziały (<i>tituli</i>) Pawła i Stefana.....	767
<i>Reguła Eugipiusza. Wstęp</i>	791
[<i>Reguła Eugipiusza</i>].....	799

8. REGUŁY IBERYJSKIE

(wstępy: ks. Marek Starowieyski,
przekład: Irena Gano, ks. Paweł Wygralak, Anna Strzelecka)

Wstęp. Monastycyzm na Półwyspie Iberyjskim.....	903
Św. Leander z Sewilli <i>Reguła dla dziewczyc. Wstęp</i>	915
<i>Reguła św. Leandra</i>	927
<i>Reguła św. Izydora z Sewilli. Wstęp</i>	983
<i>Księga reguły klasztornej</i>	993
Prawodawstwo monastyczne kręgu św. Fruktuoza z Bragi. Wstęp	1031
<i>Reguła św. Fruktuoza (Reguła mnichów)</i>	1049
<i>Reguła Wspólna</i>	1077
<i>Pakt</i>	1119
Spis map.....	1127

INDEKSY

Indeks biblijny.....	1129
Indeks pisarzy i źródeł pozabiblijnych	1141
Indeks imion i nazw własnych	1154
Indeks rzeczowy.....	1169

(*Że należy również czytać pilnie Reguły Ojców*)

¹ Przeto Reguły Ojców dlatego mają być przez nas nieustrudzenie czytane, abyśmy dostosowując wewnętrzny słuch do ich świętych zachęt wyrobili w sobie najśłodsza miłość porządku i, za sprawą Pana, we wszystkim wspomagającego, postępowali za przykładami ich życia.

² I dlatego mamy się starać, abyśmy wyrzucili z umysłów naszych zastarzałą gnuśność, ³ bowiem i to, co wam mówiliśmy w szczegółach w tym piśmie, nie przynieśliśmy wam ośmielając się lekkomyślnie szydzić z Reguł Świętych i błogosławionych Ojców, ⁴ lecz tylko w szczególny sposób wybraliśmy z ich konstytucji, aby wam podać na piśmie.

⁵ Pełność zaś świętego życia i doskonała nauka życia duchownego zawarta w tych Regułach Świętych Ojców jest przez nas codziennie odczytywana. Uważa się bowiem, że ich życie zostało potwierdzone darem Bożym i że nauczają z autorytetem.

Reguła Pawła i Stefana 41¹

¹ Por. niżej, rozdz. 7, s. 788.

OD WYDAWCY

W roku 1980, w ramach serii Pisma Starochrześcijańskich Pisarzy, ukazał się tom *Starożytne reguły zakonne* zawierający przekłady kilkunastu najważniejszych tekstów monastycznego prawodawstwa. Zainspirował on do podjęcia dalszych studiów i kolejnych edycji. Jednakże – jak napisał to we wstępie poniżej ks. prof. Marek Starowieyski – „Ponieważ stosunkowo wiele reguł zakonnych doczekało się ostatnio wydań krytycznych, zachodzi więc konieczność podjęcia opracowania, zgodnie z wymaganiami nauki XXI wieku, nowego *Codex regularum*, podobnego do tego, jaki przeszło tysiąc lat temu sporządził św. Benedykt z Aniane”. Dziś zatem, 30 lat po tamtym wydaniu *Starożytnych reguł*, można powiedzieć, że nadszedł czas na zebranie owoców.

Niniejszy tom ma z kilku względów szczególny charakter. Ukazuje się jako 50. w ramach naszej serii Źródła Monastyczne, w 20. roku działalności wydawnictwa Tyńnic, równoległe niemal z kolejnym „okrągłym” tomem 60. Zatem nie tylko możemy cieszyć się z wydanych wcześniej przekładów tekstów źródłowych i monografii, lecz również z nadzieją patrzeć na kolejne tomy, będące w opracowaniu.

Jednakże Źródła Monastyczne to nie tylko tych kilkadziesiąt, mniejszej czy większej objętości, woluminów. Seria to może przede wszystkim ludzie stojący za poszczególnymi tytułami. Możemy zatem poszczycić się nie tylko okrągłymi liczbami wydanych tomów, lecz także gronem oddanych i kompetentnych współpracowników, którzy są z nami od lat. Przede wszystkim wyrazy szczególnej wdzięczności i szacunku składamy na ręce inicjatora i naukowego opie-

kuna serii – ks. prof. Marka Starowieyskiego. Nie sposób nie wspomnieć tu również wysiłku i determinacji o. Włodzimierza Zatorskiego OSB, założyciela i wieloletniego dyrektora wydawnictwa. Wszystkim naszym autorom, tłumaczom, autorom wstępów i komentarzy, recenzentom, redaktorom, korektorom, redaktorom technicznym przygotowującym tekst do druku pragniemy złożyć najserdeczniejsze podziękowania za czas i trud poświęcony naszej serii. Dziękujemy również prof. Jerzemu Strzelczykowi za napisanie przedmowy do obecnego wydania.

Na zakończenie należy podkreślić, że trud redakcyjnego opracowania niniejszego tomu dzielili z niżej podpisanym – dr Tomasz Dekert i o. Szymon Hiżycki OSB; im również za zaangażowanie należą się wyrazy wdzięczności.

Oddajemy więc z wielką radością w ręce Czytelników jubileuszowy, 50. tom, ów „nowy *Codex regularum*”, mając nadzieję, że będzie on pomocny nie tylko dla badaczy zainteresowanych fenomenem ideału monastycznego, lecz także stanie się inspiracją i zachętą dla wszystkich, którym bliskie sercu jest zgłębianie i poznawanie tradycji Ojców; oby liczni Czytelnicy mogli na poniższych stronach odnaleźć inspirację do budowania fundamentów własnej tożsamości według tego, co napisał sam św. Benedykt:

A jeśli komuś to nie wystarcza, kto śpieszy do doskonałości owego życia, znajdzie on w nauce świętych Ojców wszystko, co może doprowadzić człowieka do doskonałości (RegBen 73,2).

br. Michał Tomasz Gronowski OSB
redaktor naczelny wydawnictwa

WYKAZ SKRÓTÓW

Reguły oraz pisma monastyczne

HORSIESI, *Księga Księga naszego ojca Horsiesiego* (= ŻrMon 11).

KASJAN, *Institutiones* JAN KASJAN, *De institutis coenobiorum*,
(= SCh 109).

KASJAN, *Rozmowy* JAN KASJAN, *Rozmowy Ojców (Collationes)*;
(= ŻrMon 28; POK 7).

R Reguła, *Regula*

RAur *Reguła* św. Aureliana

RAurMn św. Aurelian, *Reguła* dla mnichów

RAurDz św. Aurelian, *Reguła* dla dziewic

RAug *Reguła* św. Augustyna (= ŻrMon 28)

RAugReg – *Reguła (Praeceptum)*

RAugPorz – *Porządek klasztoru (Ordo monasterii)*

RBaz *Reguły* św. Bazylego (= ŻrMon 5–6)

RBaz RegDł – *Reguły dłuższe*

RBaz RegKr – *Reguły krótsze*

RCezDz św. CEZARY Z ARLES, *Reguła dla dziewic* (= ŻrMon 2)

RCezMn św. CEZARY Z ARLES, *Reguła dla mnichów* (= ŻrMon 2)

RDon *Reguła* Donata

RegBen *Reguła* św. Benedykta (= ŻrMon 40)

REug *Reguła* Eugipiusza

RFer *Reguła* Ferreola

RFrukt *Reguła* św. Fruktuoza

RFruktMn – *Reguła dla mnichów* (kompluteńska) św.
Fruktuoza

	RFruktWsp – św. Fruktuoz, <i>Reguła Wspólna</i>
	RFruktPakt – <i>Reguła św. Fruktuoza, Pakt</i>
RIzyd	<i>Reguła św. Izydora z Sewilli</i>
RKol	<i>Reguła św. Kolumbana</i>
	RKolMn – św. Kolumban, <i>Reguła dla mnichów</i>
	RKolKl – św. Kolumban, <i>Reguła klasztorna</i>
RLeand	<i>Reguła Leandra</i>
RMak	<i>Reguła Makarego (= ŻrMon 3)</i>
RMist	<i>Reguła Mistrza (= ŻrMon 40)</i>
RPach	<i>Reguła św. Pachomiusza (= ŻrMon 11)</i>
	RPachPrzyk – <i>Przykazania</i>
	RPachPrzykP – <i>Przykazania i postanowienia</i>
	RPachPrzykO – <i>Przykazania i orzeczenia</i>
	RPachPrzykPr – <i>Przykazania i prawa</i>
	RPach Wst. – <i>Wstęp</i> (Przedmowa św. Hieronima)
RPawSt	<i>Reguła Pawła i Stefana</i>
RPork	PORKARIUSZ, <i>Monita</i>
RTarn	<i>Reguła Tarnateńska</i>
RWsch	<i>Reguła Wschodnia (= ŻrMon 3)</i>
R4Ojc	<i>Reguła Czterech Ojców (= ŻrMon 3)</i>
2ROjc	<i>Druga Reguła Ojców (= ŻrMon 3)</i>
3ROjc	<i>Trzecia Reguła Ojców (= ŻrMon 3)</i>

Pozostałe skróty

ABoll	„Analecta Bollandiana”, Bruxelles 1882–
BAC	Biblioteca de autores cristianos, Madrid 1962–
BHG	<i>Bibliotheca Hagiographica Graeca</i> , 1–3, wyd. F. HALKIN, Subsidia Hagiographica, 8a, Bruxelles 1957 ³ , dodatki: <i>Auctarium</i> , Subsidia Hagiographica, 47, 1969; <i>Novum</i>

- Auctarium Bibliothecae hagiographicae graecae*, Subsidia Hagiographica, 65, 1984.
- BHL *Bibliotheca Hagiographica Latina*, 1–2, Bruxelles 1898–1901; *BHL. Novum supplementum*, wyd. H. FROS, 1986.
- BIANCHI *Regole monastiche d'Occidente*, wyd. C. FALCHINI, red. E. BIANCHI, Torino 2001.
- BS *Bibliotheca Sanctorum*, 1–13, Roma 1961–1969.
- ByZ „Byzantinische Zeitschrift”, Leipzig-Berlin 1892–1941, München 1943/1949–
- CCist „Collectanea Cisterciensia. Revue de spiritualité monastique” (do 1964 roku „Collectanea Ordinis Cisterciensium Reformatorum”), Roma 1934/1935–1945, Westmale 1946–
- CCL Corpus Christianorum. Series Latina, I–, Turnholti 1953–
- CCCM Corpus Christianorum. Continuatio Mediaevalis, I–, Turnholti 1966–
- CCM Corpus Consuetudinum Monasticarum, I–, Siegburg 1963–
- CPL E. DEKKERS, Ae. GAAR, *Clavis Patrum Latinorum*, Turnhout 1998³.
- CSCO Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium, Paris-Louvain 1903–
- CSEL Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum, Wien 1886–
- DACL *Dictionnaire d'Archéologie Chrétienne et de Liturgie*, 1–15, wyd. F. CABROL, H. LECLERCQ [i in.], Paris 1903–1953.
- DDC *Dictionnaire du droit canonique*, 1–7, wyd. R. NAZ, Paris 1935–1965.
- DESPREZ *Règles monastiques d'Occident, IV–VI s. d'Augustin à Ferréol*, wyd. V. DESPREZ, Bellefontaine 1980 (Vie monastique, 9).
- DHGE *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, wyd. A. BOURILLART [i in.], Paris 1912–

- DIP *Dizionario degli istituti di perfezione*, wyd. G. PELLICCIA, G. ROCCA, vol. 1–10, Roma 1973–2003.
- DPAC *Dizionario patristico e di antichità cristiane*, wyd. A. DI BERARDINO, Marietti 1983–1988.
- DSAM *Dictionnaire de spiritualité, ascétique et mystique*, wyd. M. VILLER [i in.], Paris 1937–1994.
- DThC *Dictionnaire de théologie catholique*, vol. 1–16, wyd. A. VACANT [i in.], Paris 1930–1972.
- EKat *Encyklopedia katolicka*, Lublin 1973–
- Ep.* *Epistola, epistolae, listy*
- EUZEBIUSZ, HK EUZEBIUSZ Z CEZAREI, *Historia kościelna. O męczennikach palestyńskich*, przekł. A. LISECKI, POK 3, 1924 (reprint: 1993).
- EWAGRIUSZ, HK EWAGRIUSZ SCHOLASTYK, *Historia Kościoła*, przekł. S. KAZIKOWSKI, Warszawa 1990.
- FRANK *Frühes Mönchtum in Abendland, 1. Lebensformen*, wyd. K.S. FRANK, Zürich 1975.
- GRZEGORZ, *Ep.*, I–IV ŚW. GRZEGORZ WIELKI, *Listy*, t. I–IV, przekł. i oprac. J. CZUJ, Warszawa 1954–1955.
- HIERONIM, *Ep.*, 1–4 ŚW. HIERONIM, *Listy* 1–130, [w:] TEGOŻ, *Listy*, t. 1–4, oprac. na podstawie tłumaczenia J. CZUJA M. OŻÓG, *ŻMT* 54, 55, 61, 63, 2010–2011; listy XXII, XXXI, CVIII, [w:] TEGOŻ, *Listy do Eustochium*, przekł., wstęp i oprac. B. DEGÓRSKI, *ŻrMon* 33, 2004.
- HLMM A. DE VOGÜÉ, *Histoire littéraire du mouvement monastique dans l'antiquité. Première partie. Le monachisme latin*, vol. 1–12, Paris 1991–2008:
1. *Le monachisme latin. De la mort d'Antoine à la fin du séjour de Jérôme à Rome: 356–385*, 1991.
 2. *Le monachisme latin. De l'«Itinéraire» d'Égérie à l'éloge funèbre de Népotien: 384–396*, 1993.
 3. *Le monachisme latin. Jérôme, Augustin et Rufin au tournant du siècle: 391–405*, 1996.

4. *Sulpice Sévère et Paulin de Nole (393–409), Jérôme, homéliste et traducteur des «Pachomiana»*, 1997.
 5. *Le monachisme latin. De l'építaphe de sainte Paule à la consécration de Démétríade: 404–414*, 1998.
 6. *Les derniers écrits de Jérôme et l'oeuvre de Jean Cassien (414–428)*, 2002.
 7. *L'essor de la littérature lérínienne et les écrits contemporains (410–500)*, 2003.
 8. *De la vie des Pères du Jura aux oeuvres de Césaire d'Arles (500–542)*, 2003.
 9. *De Césaire d'Arles à Grégoire de Tours (525–590)*, 2004.
 10. *Grégoire de Tours et Fortunat, Grégoire le Grand et Colomban, autour de 600*, 2006.
 11. *La Gaule franque et l'Espagne wisigothique, VIe–VIIe siècle*, 2007.
 12. *À l'aube du Moyen âge, 650–830*, 2008.
- IZYDOR, *De officiis SANCTI ISIDORI episcopi Hispalensis De ecclesiasticis officiis*, wyd. CH.M. LAWSON, CCL 113, 1989.
- IZYDOR, *Etymologiae ISIDORI HISPALENSIS episcopi "Etymologiarum" sive "Originum" libri XX*, vol. 1–2, wyd. W.M. LINDSAY, Oxonii 1989–1991.
- IZYDOR, *Sententiae ISIDORUS HISPALENSIS, Sententiae*, wyd. P. CAZIERS, CCL 111, 1998 (= IZYDOR z SEWILLI, *Sentencje*, przekł. i oprac. T. KRYNICKA, ŻMT 66, 2012).
- LThK *Lexikon für Theologie und Kirche*, vol. 1–11, Freiburg 1993–2001³.
- LXX Septuaginta
- MANSI *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, wyd. J.D. MANSI, vol. I–XXXI, Florentiae 1759–1798 (reprint: Paris 1901–1927).
- MGH Monumenta Germaniae historica, Hannover-Leipzig-Berlin 1826–
- MGH Auct. ant. MGH Scriptorum. Auctores antiquissimi

- MGH Conc. MGH Concilia
- MGH SS rer. Merov. MGH Scriptores rerum Merovingicarum
- MGH SS rer. Germ. MGH Scriptores rerum Germanicarum
in usum scholarum separatim editi.
- MORIN *Vita sancti Cesarii*, [w:] SANCTI CAESARII episcopi Arelatensis, *Opera omnia*, wyd. G. MORIN, t. 2, Maredsous 1942, s. 296–345.
- NDPAC *Nuovo dizionario patristico e di antichità cristiane*, vol. 1–3, wyd. A. DI BERARDINO, Genova-Milano 2006–2008.
- OŻ Ojcowie Żywi, Kraków 1978–
- PG J.P. MIGNE, *Patrologiae cursus completus. Series Graeca*, vol. 1–161, Parisiis 1857–1866.
- PL J.P. MIGNE, *Patrologiae cursus completus. Patrologia Latina*, vol. 1–217, Parisiis 1841–1855.
- PLS *Patrologiae Latinae Supplementum*, wyd. A. HAMMAN [et L. GUILLAUMIN], I–IV, Paris 1958–1974.
- PRICOCO *La Regola di San Benedetto e le Regole dei Padri*, wyd. S. PRICOCO, Milano 1995.
- POK *Pisma Ojców Kościoła*, Poznań 1924–
- POK 7 JAN KASJAN, *Rozmów dwadzieściancztery*, II. *Rozmowa XI–XXIV*, przekł., wstęp i oprac. L. WRZOŁ, 1929.
- PSP *Pisma Starochrześcijańskich Pisarzy*, Warszawa 1969–
- PSP 26 *Starożytnie reguły zakonne*, przekł. zbiorowy, wybór, wstęp, oprac. ks. M. STAROWIEYSKI, 1980.
- PSP 60 ŚW. KOLUMBAN, *Pisma*. JONASZ z BOBBIO, *Żywot Kolumbana*, przekł. E. ZAKRZEWSKA-GĘBKA i in., wstęp, oprac. i komentarz J. STRZELCZYK, 1995.
- RBén „Revue Bénédictine”, Maredsous 1884/1885–
- RBS „Regulae Benedicti Studia. Annuarium internationale”, Hildesheim 1972–
- RMab „Revue Mabillon. Archives de la France monastique”, Ligugé 1905–

- SCh Sources Chrétiennes, wyd. H. DE LUBAC, J. DANIELOU [i in.], Paris 1941–
- SCh 109 JAN KASJAN, *De institutis coenobiorum*, wyd. J.-CL. GUY, 1965.
- SEA Studia Ephemeridis Augustinianum, Roma 1967–
- SMGB „Studien und Mitteilungen zur Geschichte des Benediktinerordens und seiner Zweige”, wyd. der Bayerische Benediktinerakademie, Augsburg/Ottobeuren/St-Ottilien 1880–
- SOKRATES, HKSOKRATES SCHOLASTYK, *Historia Kościoła*, przekł. S. KAZIKOWSKI, Warszawa 1972.
- SOZOMEN, HKSZOMEN HERMIASZ, *Historia Kościoła*, przekł. S. KAZIKOWSKI, Warszawa 1980.
- StMon „Studia Monastica. Commentarium ad rem monasticam historice investigandam”, Abadia de Montserrat (Barcelona) 1959–
- StPatr Studia Patristica. Papers Presented to the International Conference on Patristic Studies, vol. I–XIV, Berlin 1957–1984, vol. XV–, Leuven 1984–
- SWP J.M. SZYMUSIAK SJ, ks. M. STAROWIEYSKI, *Słownik wczesnochrześcijańskiego piśmiennictwa*, Poznań 1971.
- SWPW ks. M. STAROWIEYSKI, *Słownik wczesnochrześcijańskiego piśmiennictwa Wschodu*, Warszawa 1999.
- TURBESSI G. TURBESSI, *Regole monastiche antiche*, Roma 1974.
- VL Vetus Latina
- VoxP „Vox Patrum”, Lublin 1981–
- Wlg. Wulgata
- WST „Warszawskie Studia Teologiczne”, Warszawa 1983–
- ŹMT Źródła Myśli Teologicznej, Kraków 1996–
- ŹrMon Źródła Monastyczne, Kraków-Tyniec 1993–
- ŹrMon 1 *Żywoty Ojców Jurajskich*, przekł. Zespół Konwersatorium Patrystycznego Instytutu Filologii Klasycznej

- Uniwersytetu Warszawskiego pod kierunkiem
J.A. WOJTCZAKA, wstęp M. BIELAWSKI, oprac. i red.
ks. M. STAROWIEYSKI, 1993.
- ŹrMon 2 CEZARY Z ARLES, *Pisma monastyczne*, przekł. E. CZERNY,
M. BORKOWSKA, J. PIŁAT, wstęp J. PIŁAT, oprac. i red.
ks. M. STAROWIEYSKI, 1994.
- ŹrMon 3 *Wczesne reguły monastyczne z Galii*, przekł. K. BIELAWSKI,
wstęp J. PIŁAT, oprac. i red. ks. M. STAROWIEYSKI, 1994.
- ŹrMon 4 *Apoftegmaty Ojców Pustyni*, t. 1. *Gerontikon. Księga
Starców*, przekł. M. BORKOWSKA, wstęp E. MAKOWSKA,
E. WIPSYCKA, ks. M. STAROWIEYSKI, red.
ks. M. STAROWIEYSKI, 2007³; imię abba i nr apoftegmatu.
- ŹrMon 6 ŚW. BAZYLI WIELKI, *Pisma ascetyczne*, t. 2. *Reguły dłuższe,
Reguły krótsze*, przekł. i oprac. J. NAUMOWICZ, 1995.
- ŹrMon 8 SULPICJUSZ SEWER, *Pisma o św. Marcinie z Tours. Żywot.
Listy. Dialogi*, przekł. P.J. NOWAK, wstęp, koment. i oprac.
ks. M. STAROWIEYSKI, posłowie H. MALEWSKA, 1995.
- ŹrMon 9 *Apoftegmaty Ojców Pustyni*, t. 2. *Kolekcja systematyczna*,
przekł. M. KOZERA, oprac. ks. M. STAROWIEYSKI, 2007³;
nr księgi i apoftegmatu.
- ŹrMon 10 ŚW. HIERONIM, *Żywoty mnichów Pawła, Hilariona,
Malchusa*, przekł., wstęp i oprac. B. DEGÓRSKI, 1995.
- ŹrMon 11 *Pachomiana latina*, przekł. A. BOBER, W. MILISZKIEWICZ,
ks. M. STAROWIEYSKI, wstęp V. DESPREZ, oprac.
ks. M. STAROWIEYSKI, 1996.
- ŹrMon 12 PALLADIUSZ, *Opowiadania dla Lausosa (Historia
Lausiaca)*, przekł. S. KALINKOWSKI, wstęp i oprac.
ks. M. STAROWIEYSKI, 1996; nr kolejnego opowiadania
Palladiusza oraz nry paragrafów.
- ŹrMon 13 EUGIPIUSZ, *Żywot św. Seweryna. Reguła*, przekł., wstęp
i oprac. K. OBRYCKI, 1996.
- ŹrMon 16 *Pierwsze pisma greckie o dziewictwie*, przekł.
S. KALINKOWSKI, W. KANIA, J. NAUMOWICZ, wstęp
i oprac. J. NAUMOWICZ, 1997.

- ŹrMon 21–22V. DESPREZ, *Początki monastycyzmu. Dzieje monastycyzmu chrześcijańskiego do soboru efeskiego (431)*, t. 1–2, przekł. J. DEMBSKA, red. nauk. ks. M. STAROWIEYSKI, przedmowa P. MIQUEL OSB, 1999.
- ŹrMon 23 ŚW. GRZEGORZ WIELKI, *Dialogi*, przekł. E. CZERNY, A. ŚWIDERKÓWNA, wstęp A. DE VOGÜÉ, kom. i oprac. ks. M. STAROWIEYSKI, 2006².
- ŹrMon 26 POSSYDIUSZ Z KALAMY, *Żywot św. Augustyna*, wstęp, przekł. i oprac. P. NEHRING, 2002.
- ŹrMon 27 ŚW. AUGUSTYN, *Pisma monastyczne*, przekł. P. NEHRING, ks. M. STAROWIEYSKI, R. SZASZKA, wstęp i oprac. P. NEHRING, 2002.
- ŹrMon 28 JAN KASJAN, *Rozmowy z Ojcami*, t. 1. *Rozmowy I–X*, przekł. i oprac. A. NOCOŃ, 2002; nr rozmowy, rozdziału i paragrafu.
- ŹrMon 29 ŚW. PATRYK, *Pisma i najstarsze żywoty*, przekł. K. PANUŚ, A. STRZELECKA, wstęp i oprac. J. STRZELCZYK, 2003.
- ŹrMon 34 C. STEWART, *Kasjan mnich*, przekł. T. LUBOWIECKA, 2004.
- ŹrMon 35 ŚW. ATANAZY ALEKSANDRYJSKI, *Żywot św. Antoniego*, przekł. E. DĄBROWSKA, [w:] ŚWIĘTY ANTONI, *Żywot. Pisma ascetyczne*, przekł. E. DĄBROWSKA i in., wprowadzenie i wstępy E. WIPSZYCKA, 2008².
- ŹrMon 37–38A. GUILLAUMONT, *U źródeł monastycyzmu chrześcijańskiego*, t. 1–2, przekł. S. WIRPSZANKA OSBap, 2006.
- ŹrMon 40 *Reguła Mistrza. Reguła św. Benedykta*, przekł. T.M. DĄBEK, B. TUROWICZ, 2006.
- ŹrMon 42 *Historia mnichów w Egipcie*, przekł. E. DĄBROWSKA, red. nauk. i wstęp E. WIPSZYCKA, R. WIŚNIEWSKI, 2007.
- ŹrMon 45 D.J. CHITTY, *A pustynia stała się miastem... Wprowadzenie do dziejów monastycyzmu w Egipcie i Palestynie pod panowaniem chrześcijańskim*, przekł. T. LUBOWIECKA, red. nauk. M.T. GRONOWSKI OSB, R. KOSIŃSKI, 2008.

- ŹrMon 49 J. LECLERCQ, *U źródeł duchowości Zachodu. Etapy rozwoju i elementy stałe*, przekł. Sz. SZTUKA, red. nauk. i posłowie M.T. GRONOWSKI, 2009.
- ŹrMon 53 Y. HIRSCHFELD, *Życie monastyczne na Pustyni Judzkiej w okresie bizantyńskim*, przekł. i red. nauk. K. TWARDOWSKA, przedmowa E. WIPSZYCKA, 2010.
- ŹrMon 56 *Apoftegmaty Ojców Pustyni*, t. 3. *Zbiory etiopskie (wybór). Mniejsze zbiory greckie. Zbiory łacińskie. Opowiadania dla duszy pożyteczne: Pawła z Monemwazji, Jana Moschosa (wybór)*, przekł. St. KUR, M. RYMUZA, ks. M. STAROWIEYSKI, wstępy i oprac. ks. M. STAROWIEYSKI, R. ZARZECZNY SJ, 2011.

WPROWADZENIE

Osiemnaście lat: to dużo czy mało? W dziejach polskich badań patrystycznych, czy szerzej – nad wczesnym piśmiennictwem chrześcijańskim, to zapewne niezbyt wiele. O bogactwie i wielostronności polskiego dorobku translatorskiego ubiegłego stulecia w tej dziedzinie świadczy wymownie kompendium Wojciecha Stawiszyńskiego, *Bibliografia patrystyczna 1901–2004. Polskie tłumaczenia tekstów starochrześcijańskich pierwszego tysiąclecia* (Kraków 2005). Gdy w 1993 roku ukazywał się pierwszy tom nowej serii Źródła Monastyczne, a był to zbiorowy przekład *Żywotów Ojców Jurajskich*, oznaczało to włączenie się ambitnego Wydawnictwa Benedyktynów TYNIEC w tradycję systematycznego udostępniania polskiemu czytelnikowi ważnych, najczęściej zupełnie mu dotąd nieznanymi, tekstów wczesnochrześcijańskich. Tradycje te były w 1993 roku długie i czcigodne. Dość wymienić najstarszą (od 1924) poznańską serię Pisma Ojców Kościoła (do 2003 roku 24 tomy ukazujące się w różnym rytmie), nienazwaną i nieograniczającą się do autorów chrześcijańskich, zasłużoną serię Instytutu Wydawniczego PAX (niekontynuowaną po 1999 roku), Pisma Starochrześcijańskich Pisarzy (ATK, obecnie UKSW, od 1969, do 2010 roku 66 tomów), krakowską serię Ojcowie Żywi (od 1978, do 2002 roku 17 tomów), nieco tylko od Źródeł Monastycznych starszą, bo zapoczątkowaną w 1992 roku, również krakowską Bibliotekę Ojców

Kościół (do 2004 – 25 tomów), jeszcze jedną krakowską (od 1996) serię Źródła Myśli Teologicznej (do 2011 roku 60 tomów), by docenić wielki dorobek polskich patrologów i znawców pozapatrystycznej literatury wczesnego chrześcijaństwa w interesującym nas zakresie, przy czym dodać trzeba, że także poza wymienionymi seriami powstają nowe, a dalsze przekłady ukazują się także poza seriami, np. na łamach periodyku „Vox Patrum” (od 1981, dotąd 55 tomów).

Źródła Monastyczne zajęły od razu w tym dostojnym gronie miejsce wybitne. Zasłużyły na to ambitnym programem, systematycznością, wielostronnością, naukową odpowiedzialnością i wzorową stroną edytorską. W ciągu 18 lat ukazało się 55 tomów, różnej, wyraźnie wzrastającej w miarę upływu lat objętości. Seria nie ogranicza się do starożytności chrześcijańskiej, choć na niej spoczywa jej punkt ciężkości. Znalazły się w niej (w porządku chronologicznym ukazywania się) pisma Cezarego z Arles, Bazylego Wielkiego, Teodoretę z Cyru, Sulpicjusza Sewera, Hieronima, Palladiusza, Eugipiusza, Juliana Pomeriusza, Ewagriusza z Pontu, Grzegorza Wielkiego, Possydiusza z Kalamy, Augustyna, Jana Kasjana, Patryka, Antoniego, Nila z Ancyry, Hilarego z Arles i Honoriusza z Marsylii, Doroteusza z Gazy. Pozostałe tomy zawierają albo teksty anonimowe, albo tematyczne zbiory tekstów (*Żywoty Ojców Jurajskich, Wczesne reguły monastyczne z Galii, Apoftegmaty Ojców Pustyni, Pachomiana latina, Pierwsze pisma greckie o dziewictwie, Reguła Mistrza i Reguła św. Benedykta, Historia mnichów w Egipcie*). Począwszy od lat 1996–1997 zaczęły się ukazywać tomy dwóch podserii:

Opracowania (dotąd 14 tomów) i Średniowiecze (dotąd 7 tomów), w roku 2006 trzecia: Zachodnie reguły monastyczne. Seria średniowieczna przyniosła pisma trzech mistyczek: Gertrudy z Helfty, Mechtyldy z Magdeburga i Hildegardy z Bingen, a także *Najstarsze pisma kartuzów* i *Polemikę kluniacko-cysterską* w XII wieku. W ramach „opracowań” ukazały się ważne teksty Jeana Leclercqa (trzykrotnie), Gabriela Bungego, Vincenta Despreza, Columby Stewarta, Antoine’a Guillaumonta, Derwasa J. Chitty’go, Glauca M. Cantarelli, Jennifer I. Havelone-Harper, Yizhara Hirschfelda i Marcela Pacauta. Jak sądzę, nawet tak pobieżne wyliczenie uzasadnia pogląd o wysokiej wartości serii tynieckiego wydawnictwa.

Pieczę nad całością serii sprawuje od lat Ksiądz Profesor Marek Starowieyski, jeden z najwybitniejszych patrologów nie tylko polskich, jest bowiem od samego początku redaktorem, a także inicjatorem serii. Wypadnie na tym miejscu jedynie odwołać do biografii i imponującej bibliografii prac Księdza Profesora zamieszczonych w dedykowanym mu 49 tomie „Vox Patrum” (2007) oraz nadmienić, że poza Źródłami Monastycznymi stworzył on i redaguje wspomnianą serię Ojcowie Żywi, przez wiele lat także Bibliotekę (i Małą Bibliotekę) Ojców Kościoła. Zasługi ks. prof. Starowieyskiego dla polskiej i światowej patrystyki i – ogólniej – humanistyki są szczególnie doniosłe i różnorodnej natury. Poza tym, że w zgodnej opinii pozostaje on wielkim autorytetem naukowym i znakomitym dydaktykiem, a także twórcą największej i najlepszej w Polsce biblioteki patrystycznej, jest on uroczym, nie pozbawionym także humoru, czło-

wiekim, z którym obcowanie nie tylko wzbogaca intelektualnie, lecz także daje wielką satysfakcję i stanowi duchowe przeżycie. Oby dane było Księdzu Profesorowi jak najdłużej w zdrowiu i nieustającej radości tworzenia służyć polskiej nauce i kulturze chrześcijańskiej!

Na jeszcze jeden aspekt pragnę zwrócić uwagę: Źródłom Monastycznym udało się pozyskać i skupić wokół siebie znaczne i znaczące naukowo grono współpracowników i tłumaczy, co również jest zasługą ks. prof. Marka Starowieyskiego, jak i br. dra Michała Tomasza Gronowskiego OSB, których zaangażowaniu, kompetencji i autorytetowi należy przypisać progres i poziom serii.

Najobszerniejszy z dotąd opublikowanych, pięćdziesiąty tom Źródeł Monastycznych, zawierający *Zachodnie reguły monastyczne*, nawiązuje w szerszym wymiarze do tomów już publikowanych zarówno w Źródłach Monastycznych (tomów 3 i 40) jak i w Pismach Starochrześcijańskich Pisarzy (tom 26). Po raz pierwszy jednak polski czytelnik otrzyma najważniejsze zachowane teksty reguł mniszych zachodniego chrześcijaństwa w znakomitej (jak zwykle) oprawie edytorskiej. Opracowany przez ks. prof. Marka Starowieyskiego, niezwykle cenny pod względem naukowym 50. tom Źródeł Monastycznych (na którego ukazanie z różnych powodów trzeba było nieco poczekać i który dlatego „dał się wyprzedzić” kilku kolejnym tomom) jest swego rodzaju pomnikiem i dla wszystkich badaczy i miłośników dawnego monastycyzmu stanowi instrument niezbędny.